

SOCIOLOGIE ZDRAVÍ A NEMOCI – ÚVOD

PhDr. Michal Zvírotský, Ph.D.

- OBSAH KURZU
- 1. Současná sociologie a její paradigmaty.
- 2. Sociologické disciplíny studující lidské zdraví a nemoc.
- 3. Hlavní sociologické pohledy na zdraví a nemoc.
- 4. Významné osobnosti sociologie zdraví a nemoci.
- 5. Sociální dimenze zdraví a sociální determinanty zdraví.
- 6. Člověk ve zdravotně relevantních rolích.
- 7. Zdravotnictví jako sociální instituce.
- 8. Konvenční a alternativní medicína.
- 9. Medicinalizace soudobé společnosti.
- 10. Medializace a komercializace zdraví.
- SOCIOLOGIE
- **Sociologie** – vědní disciplína zkoumající struktury, funkce a vývoj společnosti.
- Pracuje **analytickými** metodami a **empirickými** technikami, formuluje všeobecné **zákonitosti a teorie**.
- Povaha sociologie není jen empirická a teoretická, některé sociologické směry obsahují **kritiku** společnosti a usilují o určité změny.
- Současná sociologie je bohatě **diferencovaná**.
- Současná sociologie je věda **multiparadigmatická**.
- PARADIGMATA V SOUČASNÉ SOCIOLOGII
- **Faktualistické paradigma** – předpokládá existenci sociálních faktů, která lze objektivně (kvantitativně) zkoumat. Typický nástroj – dotazník.
- **Behaviorální paradigma** – poznání odvíjí od pozorovatelného chování jedinců v sociálním kontextu. Typický nástroj – pozorování.
- **Definiční paradigma** – za zásadní nepovažuje skutečnost samu, ale to, jak si ji lidé vykládají. Typický nástroj – rozhovor.
- SOCIOLOGIE A ZDRAVÍ

- Sociologie se o některé aspekty zdraví a nemoci (např. o problém sebevraždy) zajímala již od dob svého vzniku.
- Sociologie medicíny (název není ustálen) se jako samostatná sociologická disciplína zformovala nejprve ve 40. letech 20. století v USA a v 50. letech 20. století i v západní Evropě.
- Vznik oboru souvisel s proměnami medicíny a zdravotnictví po druhé světové válce a dále s postupujícím poznáním, že **zdraví a nemoc nejsou pouze biologické jevy**.
- SOCIOLOGIE MEDICÍNY
- **Zaměření „OF“**
- Sociology of medicine.
- Sociologie o medicíně.
- Sociologická problematika medicíny jako společenské instituce: např. studium profese lékaře a profese sestry, výzkumy veřejného mínění o zdravotních službách...
- **Zaměření „IN“**
- Sociology in medicine.
- Sociologie v medicíně, sociologie pro medicínu.
- Lékařská problematika zkoumaná sociologicky: např. vliv socioekonomického statusu pacienta na průběh léčby, životní způsob a nemocnost...
- SOCIOLOGIE NEMOCNICE
- Nemocnice je v současné době reprezentativní organizační jednotkou systému zdravotní péče.
- Nemocnice je dnes chápána jako primární prostředí pro zvládnutí nemoci (v předmoderních společnostech to byla rodina s oporou o léčitele či lékaře).
- Ze sociologického hlediska je nemocnice pozoruhodná složitostí své organizace (administrativní struktura, vztahy mezi pracovníky a klienty, vliv prostředí nemocnice na pacienty a jejich blízké atp.).
- SOCIOLOGIE HENDIKEPU
- Studuje zdravotní znevýhodnění jako sociální jev.
- Objektivní zdravotní postižení vs. znevýhodnění postiženého jedince v konkrétní společnosti.
- Hendikep = sociální znevýhodnění jedince způsobené jeho určitým postižením (nejen zdravotním) nebo příslušností k minoritní skupině. Velikost hendikepu tedy závisí na přístupu společnosti a na adaptačním potenciálu jedince, nikoli jen na míře objektivního postižení.

- Vznik a rozvoj sociologie hendikepu je důsledkem silícího zájmu vědy o sociální aspekty zdraví a nemoci.
- SOCIOLOGIE DEVIACÍ
- Zabývá se výzkumem chování, které se odchyluje od sociálních norem.
- Existují biologické, psychologické i sociologické teorie příčin deviantního chování.
- Primární a sekundární deviace.
- Typickým příkladem deviantního chování je kriminalita či příslušnost k určité deviantní subkultuře (bezdomovci, toxikomani apod.).
- Problematika sociální deviace má značný medicínský rozměr (např. vysoká nemocnost bezdomovců, ale i otázka, zda deviantní jedince trestat nebo léčit...).
- DALŠÍ PŘÍBUZNÁ SOCIOLOGICKÁ ODVĚTVÍ
- sociologie životního stylu,
- sociologie duševních chorob,
- sociologie hodnot,
- sociologie emocí,
- sociologie sexuality,
- sociologie výživy,
- sociologie náboženství,
- sociologie rodiny,
- sociologie dětství,
- sociologie stáří,
- aj.
- DŮVODY ZÁJMU SOCIOLOGŮ O ZDRAVÍ
- Mění se pohled na zdraví a nemoc – od představy, že jde o primárně biologické jevy směrem k náhledu, že jde o komplexní jevy bio-sociální.
- Zdraví se dle sociologických šetření nachází na prvních místech hodnotového žebříčku většiny lidí.
- Kvalita života (vztažená ke zdraví) je důležitým indikátorem blahobytu dané společnosti – **welfare**.
- Ve sféře medicíny dochází ke specifickým projevům norem a kultury dané společnosti.

- Zdravotnictví je složitou sociální organizací se značným vlivem na celou společnost.
- Lékařská profese patří k nejprestižnějším povoláním.
- Sociologická šetření subjektivního pocitu zdraví ukazují poměrně přesně na skutečný zdravotní stav populace.
- ZDRAVÍ A NEMOC Z HLEDISKA SOCIOLOGIE
- **Zdraví jako funkce sloužící k uspokojení potřeb systému.** Zdraví jako norma a příležitost, nemoc jako abnormalita a hrozba. Společnost směřuje k rovnováze mj. posilováním zdraví a eliminací nemoci. Zdraví i nemoc jsou objektivní sociální skutečnosti (fakta).
- **Nemoc jako příležitost a impuls k rozvoji.** Nemoc neohrožuje systém, ale může jej naopak dynamizovat, vést k žádoucí změně. Nemocní jsou platnými členy společnosti, mohou ji obohacovat.
- **Zdraví a nemoc jako sociální konstrukty.** Nemoc má takový význam, jaký jí jedinec a společnost přisoudí. Zdraví i nemoc jsou otázkou rozhodnutí (nemocného i společnosti). Nemoc může být stigmatem, rozhodne-li tak společnost.
- ZDRAVÍ
- Zdraví je **obtížně definovatelné**.
- Existují **různé přístupy** ke zdraví, četné teorie a z nich vycházející definice a modely.
- Chápání zdraví je v naší kultuře zatíženo několika **mýty a paradoxy** (každý ví, co je to zdraví; zdraví je to nejdůležitější, každý chce být zdravý; zdraví je buď duševní, nebo tělesné; zdraví je opakem nemoci).
- Podstatná je **vazba zdraví na kvalitu života**.
- V současné době se upřednostňuje **systémové pojetí člověka** a z něho plynoucí **holistický přístup** ke zdraví (a nemoci).
- **Bio-psycho-sociálně-spirituální jednota.**
- NEMOC
- Existují **různé přístupy** k nemoci (opak zdraví, pól kontinua zdraví-nemoc).
- Klade zvýšené (někdy dokonce extrémní) nároky na adaptační schopnosti organismu, je zpravidla prožívána jako druh krize, stresor, stigma.
- Může významně ovlivňovat osobní, rodinný i pracovní život, může být zdrojem bolesti, utrpení, strachu, úzkosti.
- V křesťanském kontextu může být vykládána jako trest.
- Existuje lidové dělení nemocí na „slušné“ a „neslušné“.

- Mívá výrazné psychosociální, eticko-filozofické, socioekonomické a sociálně právní souvislosti.
- **Nemoc – choroba – onemocnění.**
- SOCIÁLNÍ DIMENZE ZDRAVÍ
- Zdraví je jev **bio-psycho-sociálně-spirituální**.
- Sociální dimenze zdraví je komplikovaná – lze rozlišit **sociální** v užším slova smyslu a **spolkovou** dimenzi.
- Sociální vlivy na zdraví a nemoc jsou i dnes často opomíjeny.
- **Příčiny nemoci** mohou být blízké a vzdálené (tj. příčiny příčin) – blízké (bezprostřední) příčiny jsou velmi často biologické, vzdálené příčiny jsou zpravidla sociální, příp. environmentální.
- **Welfare** – blahobyt společnosti.
- Problematika **rovného přístupu** ke zdravotní péči.
- RODINA A KOMUNITA
- Rodina a komunita – významný zdroj **sociální opory**.
- Rodina – primární socializační skupina, **attachment**.
- Rodina v době předmoderní a rodina dnes.
- Funkce rodiny při péči o zdraví.
- Úloha rodiny při péči o chronicky nemocné, handicapované a staré občany.
- Zdravotně relevantní rodinná problematika – sňatky, antikoncepce, interrupce, rozvody...
- Komunitní péče ve zdravotnictví.
- Svépomocné skupiny, patientské organizace.
- Laická péče a samoléčba.